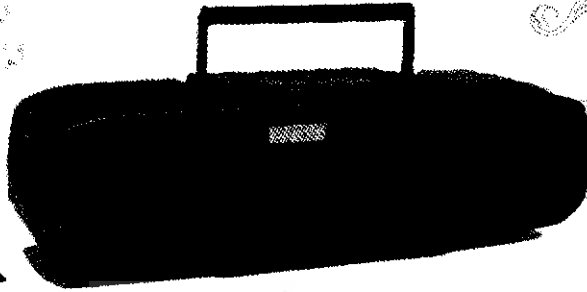

۱

رادیو معارف، گامی به سوی

تبلیغ رسانه‌های دین

حجت الله بیات

مقدمه

«رادیو معارف» همچنان که از نامش پیداست، به دلیل موضوع بیت و مأموریت آن، در شهر مقدس قم راه اندازی شد تا با تکیه بر منابع غنی معارف دینی و استفاده از کارشناسان عرصه معارف، آرزوی دیرینه بزرگان دین و متدینین را نسبت به نشر معارف قرآن و عترت علیهم السلام جامه عمل بپوشاند. اگر چه حوزه‌های علمیه همواره در عرصه‌های مختلف تبلیغ دینی به شیوه‌های سنتی پیشتاز بوده‌اند، اما آشنایی با «رادیو معارف» به عنوان اولین گام برای تبلیغ رسانه‌ای دین و تجربه جدید در تاریخ فعالیت‌های تبلیغی، می‌تواند به مبلغان علاقه‌مند به

با توجه به تعدد و تکثر رسانه‌های صوتی و تصویری در دنیای امروز و ضرورت راه اندازی شبکه‌های موضوعی یا مخاطب محور، از طرف صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۷ ش. همزمان با سالگرد ولادت کریمه اهل بیت، فاطمه معصومه علیها السلام، شبکه‌ای رادیویی با عنوان «رادیو معارف» راه اندازی شد که در ابتدا با ۴ ساعت تولید و ۸ ساعت پخش و اکنون ۲۴ ساعته به صورت سراسری، برنامه پخش می‌کند و از طریق اینترنت و ماهواره نیز در خارج از کشور قابل دریافت می‌باشد.

کار رسانه‌ای، برای حضور فعال‌تر در این وادی کمک کند.

اکنون که ۸ سال از فعالیت این «رسانه دینی» سپری شده، گذری اجمالی بر جایگاه، نحوه برنامه‌سازی، عملکرد و تأثیر آن در جامعه، برای مبلغان محترم خالی از لطف نیست.

اهمیت و جایگاه رادیو معارف

اختصاص یک شبکه کامل و مستقل به موضوع العلم معارف از طرفی و حساسیت پرداختن به مباحث دینی از طریق رسانه‌ای که قرار بود در قم فعالیت کند، از طرف دیگر، سبب شد تا مسئولان وقت برای راه‌اندازی «رادیو معارف» به دقت و احتیاط بیشتر وادار شوند.

ابهاماتی که از نظر چگونگی برنامه‌سازی، به‌ویژه بدون استفاده از «موسیقی‌سازی» در کار این رادیو وجود داشت نیز عاملی بود برای آنکه این «رسانه دینی» با تأمل و تدبیر بیشتری کار خود را آغاز کند. برای اساتید خبره‌ای که عده‌ای از طلاب مستعد را به عنوان «تهیه‌کننده» آموزش می‌دادند نیز فعالیت چنین رادیویی در هاله‌ای از ابهام بود و تقریباً

کاری غیر ممکن می‌نمود.

«رادیو معارف» با تأکید مقام معظم رهبری، کار خود را آغاز کرد و در عین ناباوری بدون آنکه لحظه‌ای از نیروهای سایر شبکه‌های رادیویی استفاده کند و با تأکید بر توانمندیهای طلاب جوان و نیروهای دلسوز - علی‌رغم مشکلات و کاستیهای طبیعی - با سایر رادیوهای سراسری به رقابت برخاست و طی ۶ جشنواره رادیویی امتیازات خوبی را کسب کرد.

اکنون «رادیو معارف» در میان مسئولان به عنوان سند افتخاری برای سازمان صدا و سیما به عنوان شبکه‌ای که توانسته است از جهات مختلف به موفقیت‌های خوبی دست یابد، مطرح است و نقش‌سازنده آن در ترویج معارف در جامعه بر کسی پوشیده نیست.

اعتماد‌نخبگان جامعه به یک رسانه، مهم‌ترین سرمایه‌ای است که باید با تمام وجود، آن را حفظ کرد. از آغاز راه‌اندازی «رادیو معارف» خوشبختانه این مجموعه مورد توجه مراجع عالی‌قدر و آیات عظام قرار گرفت و توانست با دقت در برنامه‌سازی و عملکرد مطلوب خود،

تاریخ ۷۹/۲/۱۷ فرمودند: «رادیو معارف از افتخارات نظام جمهوری اسلامی است؛ زیرا با در نظر گرفتن تمام موازین شرعی، به بخش معارف در قلمروهای مختلف می‌پردازد و به آرزوی دیرینه مراجع بزرگ در اعصار گذشته جامه عمل پوشانده و آن رؤیا را محقق کرده است.»

طبق نظر سنجی مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صدا و سیما از طلاب ۲۹ شهر بزرگ کشور در باره رادیو معارف، ۹۴٪ پاسخ‌گویان در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» از برنامه‌های آن رضایت داشته‌اند.

شنوندگان رادیو معارف

در آماري که سال ۱۳۸۳ ش. روابط عمومی «رادیو معارف» بر اساس ثبت ۵۲/۳۰۰ تماس تلفنی تهیه کرده است، وضعیت شنوندگان این رسانه به شرح زیر است:

از لحاظ جنس:

مرد ۴۰٪ زن ۶۰٪

اعتماد فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی علاقه‌مند به مباحث معارفی را، به خود جلب کند.

رادیو معارف مورد توجه مقام معظم رهبری نیز قرار گرفته است و ایشان در موارد متعددی از چنین مجموعه‌ای به نیکی یاد کرده‌اند، و با توجه به جایگاه ویژه این رسانه دینی در میان سایر شبکه‌ها فرموده‌اند:

«این دو رادیو (معارف و قرآن) واقعاً یکی از نعمتهای بزرگ و بسیار کار با ارزشی است؛ منتها این دو رادیو چون صبغه مذهبی دارند، باید جزء فاخرترینها باشند. این دو رادیو باید محصولاتشان درجه یک باشد، درجه دو هم کافی نیست؛ همان درجه یک.»^۱

آیت الله العظمی مکارم شیرازی در تاریخ ۸۲/۱۲/۱۸ فرمودند: «امیدواریم برنامه‌های رادیو معارف روز به روز بهتر و گسترده‌تر شود و ترتیبی بدهند که ترجمه تمام این برنامه‌ها به زبانهای مختلف برای سایر مردم جهان نیز نشر شود تا مصداق کلام امام صادق علیه السلام «مِنَّةٌ يُفِيضُ الْعِلْمَ إِلَى سَائِرِ الْبِلَادِ»^۲ تحقق یابد.»

همچنین آیه الله سبحانی دام عزه در

۱. مقام معظم رهبری در دیدار مدیران و مسئولان سازمان صدا و سیما با ایشان در آذر ماه ۱۳۸۳.

۲. میزان الحکمة، ج ۱، ص ۲۲۳۰.

از لحاظ سن:

۹٪ بین ۱۶ - ۲۵ سال، ۳۵٪ بین ۲۶ - ۳۵ سال، ۳۹٪ بین ۳۶ - ۴۵ سال، ۱۳٪ بین ۴۶ - ۵۵ سال و ۴٪ بالای ۵۶ سال.

از لحاظ تحصیلات:

۱۵٪ زیر دیپلم، ۲۳٪ دیپلم، ۱۴٪ فوق دیپلم، ۲۵٪ لیسانس، ۱۲٪ فوق لیسانس، ۵٪ دکتر، ۶٪ اظهار نشده.

از بررسیهای به عمل آمده روشن شده است که شنوندگان «رادیو معارف» دو ویژگی عمده دارند: اول اینکه به صورت فعال برنامه‌ها را گوش می‌دهند و با جدیت آنها را دنبال می‌کنند و دوم اینکه عموماً از قشرهای تأثیرگذار در جامعه‌اند و به صورت واسطه بین این رسانه دینی و طیفهای مختلف جامعه عمل می‌کنند.

فرایند برنامه سازی در «رادیو

معارف»

برنامه سازی در رادیو، بی‌شبهت به اجرای یک برنامه سخنرانی یا کلاس داری نیست؛ زیرا در هر دو مورد حداقل ما با عناصری چون «پیام دهنده»، «پیام گیرنده»، «پیام» و «ابزار پیام‌رسانی» سر و کار داریم و

تلاش می‌کنیم ضمن جذب مخاطب، بر او تأثیر بگذاریم؛ با این تفاوت که تهیه کننده (پیام‌دهنده) در برنامه رادیویی، خود سخن نمی‌گوید، بلکه ایده مورد نظر خود را در قالب یک برنامه تنظیم و به مخاطب ارائه می‌دهد؛ مخاطبی که در مقابل او حضور ندارد و ناشناس است. بنابراین، باید از نظر جذابیت، تنوع و ساختار به گونه‌ای باشد که شنونده غایب را در کنار گیرنده خود بنشاند و علاوه بر جذب، در او تأثیر هم بگذارد. از این جهت، کار رسانه مشکلات و پیچیدگیهای خاص خود را دارد.

برنامه سازی با موضوعات دینی و یا بحث در باره ابعاد مختلف زندگی از منظر دین، مأموریت‌های رادیو معارف است. این مأموریت خاص، انتساب این رسانه به حوزه‌های معارفی و فعالیت آن در «قم»، کار «رادیو معارف» را از سایر شبکه‌های رادیویی متمایز می‌کند.

بسرای آشنایی بیشتر با نحوه برنامه سازی در رادیو معارف، فرایند تولید تا پخش برنامه‌ها را به صورت اجمالی مرور می‌کنیم.

ارائه طرح

در «رادیو معارف» شش گروه برنامه

نهایی کردن آن، طرح را به «واحد طرح و برنامه» جهت ارائه به شورای طرح و برنامه ارسال می‌کند.

شورای طرح و برنامه

یکی از وظائف «شورای طرح و برنامه» متشکل از مدیران صفی و ستادی رادیو، بررسی طرحهای رسیده است. این شورا، طرح مورد نظر را از لحاظ ضرورت، زمان اجرا و احتمال تداخل با سایر برنامه‌ها بررسی می‌کند.

ممکن است طرح مورد نظر از دید «شورای طرح و برنامه» غیر قابل اجرا، تکراری، دارای تداخل و یا غیر ضروری باشد. در این صورت، طرح رد می‌شود. اما در صورت تصویب طرح، پس از تأیید عوامل محتوایی و اجرایی برنامه، تعیین زمان اجرا و ساعت پخش، طرح برای تولید به گروه مربوطه ارجاع داده می‌شود.

در هر برنامه، مسئولیت اجرایی با تهیه کننده و مسئولیت محتوایی با سردبیر آن است که در صورت امکان ترجیحاً به صورت متمرکز، هر دو مسئولیت به یک نفر داده می‌شود.

در صورتی که برنامه به صورت زنده، پیش‌بینی شده باشد، در همان حین اجرا

سازی فعالیت می‌کنند و هر کدام به فراخور مأموریت خاص خود به تهیه و تولید برنامه‌های رادیویی می‌پردازند. این گروه‌ها عبارت‌اند از: «قرآن و حدیث»، «فقه و سیره»، «اندیشه و حکمت»، «اخلاق و تربیت» و «خبر و برنامه‌های سیاسی».

اولین گام برای تولید برنامه رادیویی، ارائه طرح در فرم مخصوص است. «طرح برنامه» ممکن است از طرف فرد یا مؤسسه به یکی از گروه‌ها - متناسب با موضوع طرح - پیشنهاد شود. «طرح برنامه» علاوه بر داشتن اهداف روشن و سرفصلهای معین، باید قابلیت و ضرورت اجرا داشته باشد و تمام مشخصات آن اعم از: عنوان، نوع برنامه (تولیدی یا زنده)، تعداد در هفته، تایم و قالب و آیتم‌های آن پیش‌بینی گردد؛ به نحوی که از جهات مختلف کاملاً قابل دفاع باشد.

اولین جایی که باید توجه لازم نسبت به طرح مورد نظر انجام شود، گروه مربوطه است. مدیر گروه، طرحهای رسیده را از جهات مختلف بررسی می‌کند و در صورت نیاز، جلسه «طرح و ارزیابی» را با حضور کارشناسان آشنای به موضوع طرح، برگزار می‌کند و پس از ارزیابی طرح و

پخش می‌گردد؛ ولی اگر تولیدی باشد، باید «واحد تولید» نیروی اجرایی و تجهیزات لازم را برای ضبط، در اختیار مسئول برنامه قرار دهد.

یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین وظایف «شورای طرح و برنامه» تنظیم جدول پخش (کُنداکتور) برنامه‌ها است؛ زیرا علاوه بر سه بخش خبری ویژه معارف و سه بخش خبر سراسری - که از طریق رادیو معارف رله می‌شود - ویژه برنامه‌های اذان صبح، ظهر و مغرب در طول شبانه روز، محدودیتهایی برای چینش برنامه‌ها در زمان مناسب ایجاد می‌کند. تنوع و شرایط متفاوت و انتظارات شنوندگان نیز بر پیچیدگی این کار می‌افزاید.

آنچه زمان پخش یک برنامه را تعیین می‌کند، «موضوع»، «تایم»، «مخاطب»، «نوع» و «قالب» برنامه است که با توجه به همه محدودیتهای یاد شده تلاش می‌شود مناسب‌ترین زمان، برای پخش هر برنامه‌ای تعیین گردد.

تولید برنامه

«واحد تولید» موظف است امکانات مورد نظر اعم از: تجهیزات استودیویی و عوامل اجرایی برنامه (صدابردار، گوینده،

گزارشگر و...) را در اختیار «تهیه کننده» برنامه قرار دهد.

«تهیه کننده» پس از ضبط برنامه باید آن را بازشنوایی کند و اشکالات احتمالی فنی و محتوایی آن را برطرف کند و نوار برنامه مورد نظر را پس از نهایی شدن و تکمیل شناسنامه و فرمهای مخصوص به گروه مربوطه ارائه کند. مدیر گروه نیز پس از تأیید، آن را به «واحد نظارت و ارزیابی» ارائه می‌کند.

نظارت و ارزیابی

«واحد نظارت و ارزیابی» فیلتر نهایی برنامه‌ها قبل از پخش است. ناظران این واحد که عموماً به صورت تخصصی در هر موضوع به نظارت برنامه‌ها می‌پردازند، با دقت بالا نوار برنامه‌ها را از نظر «فنی» و «محتوایی» کاملاً نظارت می‌کنند. در صورت وجود اشکال، نوار برنامه همراه گزارش کتبی آن برای اصلاح به گروه مربوطه ارجاع داده می‌شود و مسئول برنامه موظف است اشکال را برطرف و مجدداً نوار برنامه را برای کنترل نهایی به نظارت ارسال کند.

در صورتی که از دید «نظارت»، نوار برنامه هیچ اشکالی نداشته باشد، تأیید

ساعات مشخص شده، پخش می‌کنند. پس از اینکه برنامه‌ها پخش شد، در پایان هر شیفت به آرشیو ارسال می‌گردد. چنانچه برنامه «حفظ شو» باشد، در آنجا نگه‌داری و چنانچه «پاک شو» باشد، بعد از مدت معین پاک می‌شود.

در پخش، «ضبط شاهد» صدای خروجی را به صورت کامل ضبط می‌کند تا چنانچه اشکالات فنی یا محتوایی در برنامه‌ها پیش آمد، با استناد به آن، قابل پیگیری باشد.

نظارت پس از پخش

علاوه بر فیلترهای مختلف قبل و حین تولید برنامه‌ها و قبل از پخش، کارشناسان مرکز نظارت سازمان صدا و سیما نیز برنامه‌ها را با دقت می‌شنوند و اشکالات احتمالی و نظرات خود را به صورت گزارش ماهانه برای «رادیو معارف» ارسال می‌کنند که این فیلتر نیز باعث دقت بیشتر در تهیه و پخش برنامه‌ها می‌شود.

خوشبختانه در مدت فعالیت رادیو معارف با توجه به دقتهای زیاد قبل از پخش برنامه‌ها هیچ‌گونه اشکال حادی از طرف مرکز نظارت گزارش نشده است.

می‌شود و طبق تاریخ مورد نظر در شناسنامه برنامه، برای پخش ارسال می‌گردد. گاهی ممکن است برنامه به دلیل اشکال حاد، غیر قابل پخش باشد. در این صورت، با اعلام به گروه مربوطه، گروه موظف است نوار دیگری را به عنوان جایگزین به «نظارت» ارسال کند.

از آنجا که کار نظارت برنامه‌ها با دقت بالایی انجام می‌شود، مجموعه گزارشهای نظارت، آینه مناسبی است تا کارشناسان محترم و سایر عوامل برنامه - که شاید در هیچ زمانی چنین فرصتی را برای نقد عالمانه و تخصصی کار خود پیدا نکنند - بتوانند با مراجعه به گزارشهای نظارتی، اشکالات احتمالی موجود در محتوا و شیوه کاری خود را برطرف کنند.

پخش

«پخش» خط مقدم هر رسانه‌ای است. تمام بخشهای مختلف اعم از: صنفی و ستادی تلاش می‌کنند تا برنامه‌ها، تهیه و برای پخش آماده شود. از این جهت، پخش از حساسیت و اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است.

در «پخش» نیز عوامل متعددی همچون: تهیه کننده، گوینده، صداپرداز و هماهنگی، با همکاری یکدیگر برنامه‌های رسیده را طبق جدول (کُنْداکتور) در